

Kaksi kaakkoismurteiden ja inkeroismurteiden kestoseikkaa

Heikki Leskinen

0. Inkeroisen kvantiteettisuhteita on Suomessa selvitelty kokeellis-foneettisilla mittauksilla jo 1930-luvun alkupuolella. Työ tehtiin Helsingin yliopiston fonetiikan laitoksessa itsensä Frans Äimän johdolla, ja siinä käytettiin tutkimuskojeena kymografia, tuon ajan etevintä kestonmittauslaitetta. Kokeen tulokset on kuten tunnettua julkaistu Antti Sovijärven v. 1944 valmistuneessa teoksessa *Foneettis-äännehistoriallinen tutkimus Soikkolan inkeroismurteesta*.

Kaakkoismurteidemme kokeellis-foneettinen analysointi on sen sijaan nuorta. Esim. ensimmäiset eksaktit tiedot näiden kielimuotojen kvantiteettisuhteista sisältyvät Kalevi Wiikin Tallinnan fennougristikongressissa 1970 pitämään esitelmään *On vowel duration in Finnish dialects* (*Congressus tertius internationalis fenno-ugristarum, Pars I s. 415—424*). Se puolestaan perustuu Turun yliopiston fonetiikan laitoksessa tehtyihin laajoihin mingo-grafitutkimuksiin. Samaa menetelmää ja laitteistoa¹ on käytetty myös siinä koesarjassa, joka on meneillään Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksessa. Sen avulla pyritään — niin kuin hankkeen jo aiemmin julkaistussa esittelyssä (*Vir. 1973 s. 315—326*) on todettu — kartoittamaan kaakkoismurteiden kaikkien fonotaktisten struktuurien ajallinen jäsentyminen. Vaikka tämä tavoite on vielä saavuttamatta, selviteltäväksi on nyttemmin otettu myös inkeroismurteet. Syynä tehtävän laajennukseen on se, että useilla kaakkoismurteiden ominaispiirteillä on lähimmät vastineensa juuri inkeroisessa. Niistä esittelen seuraavassa kaksi: 1) lyhyen ensi tavun jälkeisen yksinäisvokaalin pidentymisen ja 2) loppuheiton yhteydessä ilmenevän sijaispidennyksen.

1. Lyhyen ensi tavun jälkeisen yksinäisvokaalin pidentyminen

Kalevi Wiikin edellä mainitun tutkimuksen mukaan 1. ja 2. tavun vokaalien kvantiteettisuhte on rakennetyypissä (K)VKV Länsi-Kannaksella miltei 1 : 1,6 mutta Itä-Kannaksella vain 1 : 1,3. Ks. karttaa seur. sivulta.

¹ *Mingograph 24 B* eli mustesuihkupiirturi, johon on yhdistetty intensiteetinmittari, äänitaajuussuodin ja äänen oskillogrammin duplexprosessori. Laitteistosta tarkem-

Taulukko 1. 2: Lyhyen ensi tavun jälkeisen yksinäisvokaalin kesto Itä-Kannaksen murteissa (Pyhäjärvi, Sakkola).

Rakennetyyppi	Kesto		Suhde
	V ₁	V ₂	V ₁ : V ₂
(K)VKV	7,0 cs	12,0 cs	1 : 1,7
(K)VKVK	8,0 cs	12,5 cs	1 : 1,5
(K)VKVK(K)	7,5 cs	12,0 cs	1 : 1,6
(K)VKKV	9,5 cs	6,0 cs	1 : 0,6
(K)VVKV	14,0 cs	6,0 cs	1 : 0,4

Taulukot 1.1 ja 1.2 osoittavat vakuuttavasti, että Länsi- ja Itä-Kannaksen murteet ovat toisen tavun vokaalin pidentymiseen nähden täysin samalla kannalla: 1. ja 2. tavun vokaalien kvantiteettisuhde on kummassakin murteistossa likimain 1 : 1,6. Taulukosta 1.3 käy lisäksi ilmi, että pidentyminen on ominaista kaikille Itä-Kannaksen pitäjänmurteille, ts. koko Ala-Vuoksen ryhmälle. Sen sijaan kaakkoismurteiden pohjoisimpaan vyöhykkeeseen eli Luoteis-Laatokan murteistoon kuuluva Kaukola on raja-alueelle tyypilliseen tapaan kaksijakoinen: osa murteenpuhujista edustaa pidentymistä, osa pidentymättömyyttä. Myöskään toinen pohjoinen rajamurteisto eli ns. Ylä-Vuoksen ryhmä ei havaintojemme mukaan tunne 2. tavun vokaalin pidentymistä ($V_1 : V_2 = 1 : 1,2$).

Taulukko 1.3: Toisen tavun vokaalin kesto rakennetyypissä (K)VKV Itä-Kannaksen murteissa (pitäjittäin eriteltynä).

Pitäjä	Kesto		Suhde
	V ₁	V ₂	V ₁ : V ₂
Räisälä	8,5 cs	13,5 cs	1 : 1,6
Pyhäjärvi	6,0 cs	11,5 cs	1 : 1,9
Sakkola	8,0 cs	12,0 cs	1 : 1,6
Rautu	6,5 cs	11,0 cs	1 : 1,7
Metsäpirtti	7,5 cs	13,0 cs	1 : 1,7
Kaukola I	6,5 cs	12,0 cs	1 : 1,9
Kaukola II	8,5 cs	10,5 cs	1 : 1,2

Voidaan aiheellisesti kysyä, miksi toisen tavun vokaalin pidentymistä ei ole mainittu Kannaksen murteita käsittelevässä äänneopillisessa kirjallisuudessa ja miksi sitä eivät ole panneet merkille myöskään tämän alueen sanaston kerääjät, jotka sentään edustavat murteentutkijaimme parhaimmistoa. Esim. Veikko Ruoppila tähdentää Äyrämöismurteiden äännehistoriassaan (s. 143) päinvastoin sitä, että »vokaali ei ole kuitenkaan pidentynyt niissä [loppu- ja sisäheittoisissa] tapauksissa, jolloin sitä edeltävässä pää- tai sivupainollisessa tavussa on lyhyt vokaali». Syynä lienee pelkästään se, että tutkijat ovat ver-

tailleet toisiinsa vain saman vartalotyypin eri muotoja: toisen tavun vokaali on tietenkin yhtä pitkä sekä yks. nominatiivissa *kesä* että loppuheittoisessa yks. adessiivissa *kesäl*, mutta muotoparissa *süksü/süksül* tilanne on jo aivan toinen. Tästä tarkemmin jäljempänä. — Lisäksi on huomattava, että lyhyen ensi tavun jälkeisen yksinäisvokaalin pidentymisellä ei ole itsenäistä distinktiivistä funktiota: se on vain foneettinen piirre, joka on tulkittava lähinnä edeltävän vokaali- tai konsonanttisegmentin lyhyt/pitkä -oppositioon kuuluvaksi saattoilmiöksi.

Entä kuinka on sitten inkeröisen laita? Antti Sovijärvi toteaa Soikkolan murteen äännehistoriassa (s. 17 ja 18) mm. seuraavaa: »Alkuaan lyhyt 2. tavun vokaali esiintyy yleensä puolilyhyenä (siis jonkin verran pidentyneenä), silloin kuin 1. tavu on lyhyt, huolimatta siitä, onko 2. tavu avoin vai umpinainen. — — Myöskin loppuheittoisissa 2-tavuisissa sanoissa 2. tavun vokaali esiintyy puolilyhyenä, kun 1. tavu on lyhyt — —.» Sovijärven mittaustulosten keskiarvot on esitelty taulukossa 1.4. Vaikka nämä luvut eivät olekaan tarkkoja ja vaikka ne perustuvat hyvin niukkaankin aineistoon, ne osoittavat 2. tavun vokaalin pidentymisen olevan yhtä lailla ominaista inkeröismurteille kuin eteläisille kaakkoismurteillekin.

Taulukko 1.4: Lyhyen ensi tavun jälkeisen yksinäisvokaalin kesto Simo Mikkosen puheessa.*

Rakennetyyppi	Kesto		Suhde
	V ₁	V ₂	V ₁ : V ₂
(K)VKV	(14)	(20)	1 : 1,4
(K)VKVK	(14)	(18)	1 : 1,3
(K)VKVK(K)	(13)	(18)	1 : 1,4
(K)VKKV	(16)	(14)	1 : 0,9
(K)VVKV		?	?

* Tiedot perustuvat 1930-luvun alussa tehtyihin kymografimittauksiin.

Omassa tutkimuksessamme on ollut kolme inkeröissyntyistä kielimestaria: 1) Katja Nikolajeva, s. 1907 Soikkolan Saaroven kylässä, 2) Nikolai Rodionov, s. 1896 Hevaan Koskoven kylässä ja 3) Pelageja Kapralova, s. 1898 Hevaan Hevahan kylässä. Katja Nikolajevan puhetta on tallentanut R. E. Nirvi, Rodionovin ja Kapralovan nauhoitteet taas ovat Arvo Laanesten työtä. Mittaustulokset on esitetty taulukoissa 1.5, 1.6 ja 1.7.

Taulukoista 1.5 ja 1.6 ilmenee, että 2. tavun vokaalin pidentyminen on sekä Nikolajevalla että Rodionovilla johdonmukaista; Rodionovilla 2. tavun kesto on jopa hämmästyttävän pitkä. Aivan toisin on Kapralovan

Taulukko 1.5: Lyhyen ensi tavun jälkeisen yksinäisvokaalin kesto Katja Nikolajevan puheessa.

Rakennetyyppi	Kesto		Suhde
	V ₁	V ₂	V ₁ : V ₂
(K)VKV	8,0 cs	13,0 cs	1 : 1,6
(K)VKVK	9,0 cs	13,5 cs	1 : 1,5
(K)VKVK(K)	9,0 cs	13,0 cs	1 : 1,5
(K)VKKV	10,0 cs	7,0 cs	1 : 0,7
(K)VVKV	17,0 cs	8,0 cs	1 : 0,5

Taulukko 1.6: Lyhyen ensi tavun jälkeisen yksinäisvokaalin kesto Nikolai Rodionovin puheessa.

Rakennetyyppi	Kesto		Suhde
	V ₁	V ₂	V ₁ : V ₂
(K)VKV	9,0 cs	17,5 cs	1 : 1,9
(K)VKVK	10,0 cs	16,5 cs	1 : 1,7
(K)VKVK(K)	10,0 cs	22,0 cs	1 : 2,2
(K)VKKV	15,0 cs	9,0 cs	1 : 0,6
(K)VVKV	20,5 cs	10,0 cs	1 : 0,5

Taulukko 1.7: Lyhyen ensi tavun jälkeisen yksinäisvokaalin kesto Pelageja Kapralovan puheessa.

Rakennetyyppi	Kesto		Suhde
	V ₁	V ₂	V ₁ : V ₂
(K)VKV	9,5 cs	10,0 cs	1 : 1,1
(K)VKVK	10,5 cs	13,0 cs	1 : 1,2
(K)VKVK(K)	11,0 cs	17,5 cs	1 : 1,6
(K)VKKV	13,0 cs	8,5 cs	1 : 0,7
(K)VVKV	18,5 cs	10,0 cs	1 : 0,6

laita (ks. taulukkoa 1.7): 2. tavun vokaali on pidentynyt vain loppuheittoisissa muodoissa, muissa rakenteissa ei muutosta voi havaita. Tulkkoon jo tässä todetuksi, että vokaalien kvantiteettisuhteet ovat Kapralovan puheessa kovin sekavat, niin kuin Arvo Laanesten erinomaisen tarkoista litteroinneista (ks. Isuri murdetekste s. 65—74) voi päätellä. Etenkin kauempana sanassa esiintyvien pitkien vokaalien lyhentyminen on Kapralovalle tyypillistä.

Yhden kielenoppaan poikkeuksellisuudesta huolimatta voitaneen tässä esitellyn aineiston katsoa kokonaisuudessaankin puoltavan sellaista käsitystä, että lyhyen ensi tavun jälkeinen yksinäisvokaali on yhtä lailla pidentynyt niin eteläisissä kaakkoismurteissa kuin inkeröismurteissakin, ts. kielialueemme kaakkoisreunalla on olemassa laaja ja yhtenäinen pidentymävyöhyke. Levikki-suhteiden perusteella ilmiölle on luontevinta ajatella juuri inkeröislähtöistä

alkuperää. Viittaukset suomen länsimurteiden vaikutukseen näyttävät nyt hahmoteltua taustaa vasten kovin hypoteettisilta.

2. Loppuheittoon liittyvä sijaispidennys

Ns. sijaispidennys toteutuu vain loppu- ja sisäheiton yhteydessä: tällöin nimittäin sanan viimeiseksi jääneen tavun vokaali pitenee alkuaan kolmi- ja useampitavuisissa sanamuodoissa, jos sitä edeltävä pää- tai sivupainollinen tavu on pitkä. Esiintymisedot ovat samat sekä inkeröismurteissa että suomen kaakkoismurteissa. Inkeröisen »Ersatzdehnung«-ilmiöstä on perin pohjainen kuvaus jo Volmari Porkan tunnetussa väitöskirjassa Über den ingrischen Dialekt, mutta kaakkoismurteiden sijaispidennystä on yksityiskohtaisesti esitelty vasta Veikko Ruoppila v. 1955 ilmestyneessä Äyrämöismurteiden äännehistoriassaan.

Ruoppilan mukaan (ÄMÄH s. 143) sijaispidennys on erityisen karakteristinen Karjalan kannaksen läntisimmille murteille, joskin se on hyvin tunnettu myös Keski- ja Itä-Kannaksen murteissa. Kuitenkaan Ruoppilalla ei ole teoksessaan esimerkkejä eräistä Keski-Kannaksen tärkeimmistä pitäjänmurteista (Kivennapa ja Muolaa). Tätä hän itse epäilee pelkäsi sattumaksi.

Kaakkoismurteita koskevat mittaustuloksemme on esitelty taulukoissa 2.1—2.4.

Taulukko 2.1: Sijaispidennyksen alaisen vokaalin kesto Länsi-Kannaksen murteissa (Uusikirkko, Kanneljärvi, Koivisto).

Rakennetyyppi	V ₂ :n kesto	V ₂ :n status	V ₁ : V ₂
(K)VKKVK	6,0 cs	yksinäisvok.	1 : 0,6
(K)VKKVVK	9,0 cs	kaksoisvok.	1 : 0,9
(K)VKKVK(K)	10,0 cs	sijaispid.	1 : 1,0
(K)VVKVK	6,0 cs	yksinäisvok.	1 : 0,4
(K)VVKVVK	11,0 cs	kaksoisvok.	1 : 0,7
(K)VVKVK(K)	11,0 cs	sijaispid.	1 : 0,6

Taulukko 2.2: Sijaispidennyksen alaisen vokaalin kesto Itä-Kannaksen murteissa (Valkjärvi, Sakkola, Pyhäjärvi).

Rakennetyyppi	V ₂ :n kesto	V ₂ :n status	V ₁ : V ₂
(K)VKKVK	6,5 cs	yksinäisvok.	1 : 0,6
(K)VKKVVK	10,0 cs	kaksoisvok.	1 : 1,0
(K)VKKVK(K)	10,0 cs	sijaispid.	1 : 1,0
(K)VVKVK	6,5 cs	yksinäisvok.	1 : 0,4
(K)VVKVVK	10,0 cs	kaksoisvok.	1 : 0,6
(K)VVKVK(K)	10,0 cs	sijaispid.	1 : 0,6

Taulukko 2.3: Sijaispidennyksen alaisen vokaalin kesto Keski-Kannaksen murteissa (Kivennapa, Muolaa).

Rakennetyyppi	V ₂ :n kesto	V ₂ :n status	V ₁ : V ₂
(K)VKKVK	7,5 cs	yksinäisvok.	1 : 0,6
(K)VKKVVK	12,0 cs	kaksoisvok.	1 : 1,0
(K)VKKVK(K)	8,5 cs	sijaispid.	1 : 0,7
(K)VVKVK	7,5 cs	yksinäisvok.	1 : 0,4
(K)VVKVVK	12,0 cs	kaksoisvok.	1 : 0,6
(K)VVKVK(K)	8,0 cs	sijaispid.	1 : 0,4

Taulukko 2.4: Sijaispidennyksen alaisen vokaalin kesto Itä-Kannaksen eteläisimmässä murteissa (Rautu, Metsäpirtti).

Rakennetyyppi	V ₂ :n kesto	V ₂ :n status	V ₁ : V ₂
(K)VKKVK	5,5 cs	yksinäisvok.	1 : 0,5
(K)VKKVVK	8,5 cs	kaksoisvok.	1 : 0,9
(K)VKKVK(K)	8,0 cs	sijaispid.	1 : 0,9
(K)VVKVK	6,0 cs	yksinäisvok.	1 : 0,4
(K)VVKVVK	10,0 cs	kaksoisvok.	1 : 0,6
(K)VVKVK(K)	9,5 cs	sijaispid.	1 : 0,6

Taulukoissa 2.1—2.4 herättävät huomiota a) pidennyksen vakiintuneisuus paitsi Länsi- myös Itä-Kannaksen murteissa, b) pidennyksen puuttuminen Keski-Kannaksen murteista (ilmeisesti Ruoppilan esimerkittömyys ei ole johtunutkaan sattumasta) sekä c) se, että pidentyneen vokaalin kesto on yleensä sama kuin kaksoisvokaalin; sijaispidennyksen alainen vokaali olisikin näissä murteissa fonemisoitava kaksoisvokaaliksi.

Inkeröismurteiden pidentyneen vokaalin Sovijärvi määrittää vajaapitkäksi (TSI s. 18 ja 19). Kuitenkin hänen mittaustuloksensa antavat 1. ja 2. tavun vokaalien (V₁ : V₂) kestosuhteeksi tyypissä KVKKVK(K) [*kolkäs*, -t] 1 : 1,7 ja tyypissä KVVVKVK(K) [*vaiwärts*, -t] 1 : 0,5. Edellinen V₂:n arvo ylittää huikaisesti normaalin kaksoisvokaalinkin mitan, kun taas jälkimmäinen näyttäisi olevan lähempänä yksinäis- kuin kaksoisvokaalia. Silti voitaneen sanoa, että sijaispidennys on ollut ainakin Sovijärven kielenoppaalle Simo Mikkoselle ominainen piirre (ks. taulukkoa 2.5).

Taulukko 2.5: Sijaispidennyksen alaisen vokaalin kesto Simo Mikkosen puheessa.*

Rakennetyyppi	V ₂ :n kesto	V ₂ :n status	V ₁ : V ₂
(K)VKKVK(K)	(17)	sijaispid.	1 : 1,7
(K)VVKVK(K)	(15)	sijaispid.	1 : 0,5

* Tiedot on poimittu vanhoista kymografimittauksista.

Nykyinkeroista edustavat kielenoppaamme ovat täysin päinvastaisella kannalla kuin Simo Mikkonen; ks. taulukkoja 2.6, 2.7 ja 2.8.

Taulukko 2.6: Sijaispidennyksen alainen vokaali Katja Nikolajevan puheessa.

Rakennetyyppi	V ₂ :n kesto	V ₂ :n status	V ₁ : V ₂
(K)VKKVK	7,5 cs	yksinäisvok.	1 : 0,8
(K)VKKVVK	10,5 cs	kaksoisvok.	1 : 1,1
(K)VKKVK(K)	8,0 cs	sijaispid.	1 : 0,8
(K)VVKVK	7,5 cs	yksinäisvok.	1 : 0,5
(K)VVKVVK	12,0 cs	kaksoisvok.	1 : 0,7
(K)VVKVK(K)	8,5 cs	sijaispid.	1 : 0,5

Taulukko 2.7: Sijaispidennyksen alaisen vokaalin kesto Nikolai Rodionovin puheessa.

Rakennetyyppi	V ₂ :n kesto	V ₂ :n status	V ₁ : V ₂
(K)VKKVK	8,0 cs	yksinäisvok.	1 : 0,6
(K)VKKVVK	11,0 cs	kaksoisvok.	1 : 0,8
(K)VKKVK(K)	9,0 cs	sijaispid.	1 : 0,8
(K)VVKVK	9,5 cs	yksinäisvok.	1 : 0,5
(K)VVKVVK	9,5 cs	kaksoisvok.	1 : 0,5
(K)VVKVK(K)	9,5 cs	sijaispid.	1 : 0,5

Taulukko 2.8: Sijaispidennyksen alaisen vokaalin kesto Pelageja Kapralovan puheessa.

Rakennetyyppi	V ₂ :n kesto	V ₂ :n status	V ₁ : V ₂
(K)VKKVK	8,0 cs	yksinäisvok.	1 : 0,6
(K)VKKVVK	9,5 cs	kaksoisvok.	1 : 0,7
(K)VKKVK(K)	9,5 cs	sijaispid.	1 : 0,7
(K)VVKVK	8,5 cs	yksinäisvok.	1 : 0,5
(K)VVKVVK	8,5 cs	kaksoisvok.	1 : 0,5
(K)VVKVK(K)	8,5 cs	sijaispid.	1 : 0,4

Katja Nikolajeva, joka on asunut Suomessa v:sta 1943 lähtien, näyttää menettäneen sijaispidennyksen uuden kieliympäristönsä vaikutuksesta. Hänen nykyinen järjestelmänsä on nimittäin aivan suomen mukainen. Sijaispidennyksen alainen vokaali on hänellä myös sisäheittotapauksissa (esim. *ottand*) erittäin lyhyt (keskiarvo 6,5 cs).

Nikolai Rodionovin puheessa 1. tavun vokaalit ovat harvinaisen pitkiä ja toisen tavun vokaalit alkuperästään riippumatta keskenään samanmittaisia. Ilmeisesti lyhyt/pitkä -oppositio on hänellä painottomissa tavuissa jo kumoutumisillaan. Pelageja Kapralovalla tämä tendensi on vielä selvempi: painottomissa tavuissa ei esiinny enää lainkaan pitkiä vokaaleja.

3. Rodionovin ja Kapralovan puheesta havaitut erityispiirteet ovat tietenkin myöhäistä venäjän kielen vaikutusta: painolliset tavut voimistuvat ja painottomat heikkenevät. Tämä ei kuitenkaan selitä sitä, miksi l y h y t t ä pääpainollista tavua seuraava yksinäisvokaali esiintyy paitsi suomen kaakkoismurteissa myös inkeroismurteissa yhä pidentyneenä. Syy lienee loppujen lopuksi hyvin yksinkertainen: lyhentymissäntö koskee vain sellaisia muotoja, joiden 1. tavu on pitkä. Lyhyttävuiset tyypit (esim. KVKV, KVKVK jne.) rinnastuvatkin sellaisiin venäjän sanarakenteisiin, joissa paino on jälkimäisellä tavulla (ven. *мыка́* 'jauhot'). Näin venäjän kieli on itse asiassa saatanut tukea ja jopa tehostaa inkeroisen vanhaa omaperäistä pidentymisilmiötä.

Tässä yhteydessä tekee vielä mieli huomauttaa siitä, että kaakkoismurteiden äännekestoja mitatessamme olemme tavan takaa joutuneet hämmästelemään painottomien tavujen pitkien vokaalien lyhyyttä. Ks. taulukkoa 3, jossa on verrattu toisiinsa Etelä-Kannaksen murteiden ja suomen yleiskielen kaksitavuisia sanarakenteita.

Taulukko 3: Toisen tavun yksinäis- ja kaksoisvokaalin kesto Etelä-Kannaksen murteissa ja yleiskielessä (millisekunteina).*

Vertailtavat rakenneparit	Etelä-Kannas			Yleiskieli		
	V	VV	V : VV	V	VV	V : VV
KVKV / KV(K)KV	124	116	1 : 0,94	105	145	1 : 1,38
KVKVK / KV(K)KVV	126	91	1 : 0,72	102	151	1 : 1,48
KVKKV / KVKKVV	60	116	1 : 1,93	48	134	1 : 2,80
KVVKV / KVVVV	63	122	1 : 1,93	48	135	1 : 2,81

* Yleiskieltä koskevat tiedot ovat peräisin Jaakko Lehtosen väitöskirjasta *Aspects of quantity in standard Finnish* (s. 119 ja 120).

Taulukon 3 tiedot kaipaavat vielä täydennystä, mutta jo nykyisellään ne ovat vähintäänkin oireellisia: murteen painottomat kaksoisvokaalit ovat tuntuvasti lyhempiä kuin yleiskielen. Luonnollinen syy tähän kehitykseen voisi olla venäjän prosodia, jonka vaikutus on vuosisatoja kohdistunut juuri kielialueemme kaakkoisosiin. Arveluni ei ole ensimmäinen laatuaan. Viittaa vain Lauri Hakulisen v. 1923 (ks. *Vir.* 1923 s. 49—59) esittämään käsitykseen itämurteillemme ominaisen höllän liittymän venäläislähtöisyydestä.

Zwei Quantitätsfragen in den Südostdialekten des Finnischen und in den ingrischen Dialekten

Heikki Leskinen

Der Aufsatz beruht auf den an der Universität Jyväskylä durchgeführten Messungen der Lautquantitäten; die dabei benutzte Methode ist in der Zeitschrift *Virittäjä* 1973 (s. 327—328) beschrieben. Diesmal werden zwei Erscheinungen untersucht, die typisch sind für die finnischen Südostdialekte und die ingrischen Dialekte: 1. Dehnung des Einzelvokals nach der kurzen ersten Silbe und 2. Ersatzdehnung im Zusammenhang mit Apokope.

1. Den Messungsergebnissen nach ist der Einzelvokal nach der kurzen ersten Silbe in allen Mundarten auf der Karelistischen Landenge halblang geworden. Im Strukturtyp (C)VCV z.B. beträgt das Verhältnis der Vokale zwischen erster und zweiter Silbe durchschnittlich 1 : 1,7 (s. die Tabellen 1.1 — 1.3). Die nördlichen Nachbardialekte kennen dagegen keine solche Dehnung. Den nächsten Vergleichspunkt für diese Eigenschaft finden wir im Süden, in den ingrischen Dialekten. Dort ist die Dehnung des Vokals der zweiten Silbe fast ebenso konsequent wie in den Mundarten auf der Karelistischen Landenge (s. die Tabellen 1.4 — 1.6). Die Ausnahme bildet lediglich ein Informant, in dessen Rede alle unbetonten langen Vokale gekürzt erscheinen (s. Tabelle 1.7).

Das Material scheint die Auffassung zu stützen, dass sich am Südostrand des finnischen Sprachraums bis in die letzten Jahrzehnte eine ausgedehnte und zusammenhängende Dehnungszone erhalten hat. Auch aufgrund der heutigen Verhältnisse nimmt man dafür am besten ingrischen Ursprung an.

2. Die sog. Ersatzdehnung wird lediglich im Zusammenhang mit Apo- und Synkope verwirklicht: dann wird nämlich der Vokal der nunmehr letzten Silbe in ursprünglich drei- und mehrsilbigen Wortformen gedehnt, falls die vorhergehende haupt- oder nebenbetonte Silbe

lang ist. Diese Erscheinung ist von jeher sowohl aus den ingrischen als auch aus den südlichsten Südostdialekten bekannt. Die neuen Messungsergebnisse, die allerdings nur von Apokope-Fällen herrühren, bestärken die früher an den Südostdialekten gemachten Beobachtungen (s. die Tabellen 2.1 — 2.4). Es sieht sogar so aus, als sei sich das Verbreitungsgebiet der Erscheinung mehrere Jahrzehnte gleichgeblieben. Der gedehnte Vokal entspricht in seiner Quantität einem ursprünglichen Doppelvokal, aus welchem Grunde auch er als Doppelvokal phonemisiert werden müsste.

In den ingrischen Dialekten hat sich dagegen ein schroffer Wandel vollzogen: die Ersatzdehnung, noch in den dreissiger und vierziger Jahren unseres Jahrhunderts deutlich und stark, ist nunmehr völlig geschwunden (s. die Tabellen 2.6 — 2.8). Es liegt auf der Hand, dass der ständig zunehmende Einfluss der Nachbarsprachen — sowohl des Finnischen als auch des Russischen — die Ursache hierfür gewesen ist.

3. Im Zusammenhang mit der Messung der Lautquantitäten hat sich ferner herausgestellt, dass die langen Vokale der unbetonten Silben in den finnischen Südostdialekten spürbar kürzer sind als in der finnischen Standardsprache (s. Tabelle 3). Auch diese Erscheinung hat durch die Prosodie des Russischen verursacht werden können. Als Parallelfall kann z.B. der für die finnischen Ost-dialekte charakteristische lockere Anschluss erwähnt werden, dessen russische Herkunft als äusserst wahrscheinlich gilt.

Osoite:
Anschrift:

Suomen kielen ja viestinnän laitos
Jyväskylän yliopisto
Seminaarinkatu 15
SF-40100 Jyväskylä 10